

ERUGA, 'larva de certs insectes', 'espècie de llegum o crucifera', del ll. ERŪCA, que designava també les dues coses. □ 1.ª doc.: 1.ª acc., princ. S. xv, StVicentF; 2.ª acc., c. 1193.

«Antechrist serà la *eruga*, la gent de la sua companyia, l'ayre serà aquell foc», StVicentF, a propòsit d'una cita llatina «nolite thesaurizare (vobis thesauros in terra, ubi *erugo* et tinea demolitur ---)», on sembla que el sant vagi entendre com a *eruga* el ll. *aerugo* 'rovell' (contribuint-hi el mot *tinea* 'arna' o 'tinya' que segueix) (*Serm.* I, 86.18), ço que al capdavant és secundari per al propòsit de documentar el mot, tractant-se d'un context que no li va malament. «*Eruga* que menja les herbes: eruca, erugia», OPou (*ThPu*).

Mot estès per tot el territori lingüístic, si bé amb variants, particularment *oruga*, bastant difosa sobretot en el Princ.; de tota manera predomina *erúga* fins en cat. central; vaig anotar *arúga* en zones meridionals del cat. occidental (Granja d'Escarp, Torrebesses, 1935); *oruga*, BDLC XIII, 201; cast. *oruga*. Potser en relació amb URUCA, ja documentada en llatí antic; veg. per a això, així com per a la relació entre els dos significats fonamentals i per a l'etimologia pre-llatina, Walde-H., s. v.

En el domini valencià, ultra la forma de la llengua comuna, sembla tenir gran extensió una variant *gruga*, que es pot comprendre partint de *oruga*, la *g(ur)uga*; «la *gruga* --- es menja l'alfals», MGadea (*T. del Xè* I, 63); a Picassent hi ha una partida dita «la Creueta la *grúga*» que m'explicaren «per una peste que es menjava les vinyes» (1962); GaGirona explica el derivat *desgrugadora* com «espècie de saquet --- ab que els hortolans repleguen la *gruga* de les plantes», localitzant-ne l'ús a Almassora. El mot apareix també en les llengües rom. veïnes, veg. DCEC, s. v. *oruga*.

Entre altres, el mossàrab, que potser no fou estrany a l'assimilació *oruga*, donada la normal tendència d'aquest llenguatge a assimilar la *e* a una vocal veïna de timbre *o*, *u*: «*urúqa* «oruga, estatano, pulgón» figura en *PAlc.* (per més que hagi estat incorporat a una arrel aràbiga), car tinguem en compte que el *q* hispanoàrab sol sonoritzar-se en passar els mots al romànic. També oc. ant. *eruga*, amb variants *eruca*, *auruga*.⁴

Com a nom de l'*eruca sativa* i plantes semblants n'hi ha encara més documentació antiga: en un doc. de c. 1193: «inter ligna et caulos et acetum et *orugam* et cepe, 4 sol. --- porros et acetum et *eruga*» (*BABL* VII, 114); *oruga* en la Lleuda de Cotlliure de 1249 (*RLR* IV, 253); «--- una eymina per centenar; item *auruga* e mostasia, per aquest for metex», 1284; «de caseis siccis, xx. quintum, et *auruga* similiter», mj. S. XIII, copiat el 1295 (*RLR* IV, 253, 368, 376, 368), tot en docs. rossellonesos; en els quals el mateix Alart assenyala encara, l'any 1433 (*InvLC*, s. v. *alfàbrega*) «una solsera per tenir *auruga*», on deu ser la salsa (*AlcM*, § 3); «--- dóna de corredura un dr.; carga de peix salat, un dr.; carga d'*uruga*, 2 drs.; carga d'oli de línos ---», a la Lleuda de Tortosa (*CostTort.*, ed. Ol., p. 391). Lamarca (*Dicc. Val. Cast.*, c. 1840) recull *ruca*, Cavanilles (*Obs.* II, 336) *oruga*. Una altra va-

riant, versemblantment mossàrab cita OPou entre les «hortalisses»: «*ruques*: eruca» (*ThPu.*, 47b), que devia ser valenciana. De la salsa, encara, OPou: «POTATGES --- julivertada, pebrada --- *eruga*: erucatum; allada ---» (*ThPu.*, 192).

DERIV.: *Erugar* 'infestar d'eruga'; d'on figuradament *orugat* 'esporuguit, recelós', Eiximenis (*AlcM*); men. «un homo traïdor / va sempre *urugat*; / homo gat / fa dues cares», Camps Merc. (*Folk.* I, 173). *Desgrugar* 'descucar' CastPna., *desgrugadora* ibid. (*AlcM*); amb trasposició **desgurgar*, d'on s'extragué *gurga* alt-pall. 'espècie de cuc que es menja el blat tallant-ne l'espiga' (BDC XXIII, 295, amb etim. forçada que amb raó em refuta *AlcM*), alterat *burga*, *murga*, Cardós i Vall Ferrera.

† *Arruco* «chenille» en el Comenge (Dupleich, *Patris de St. Gaudens*), i un sinònim *arèdo* id., d'origen obscur. Potser extret d'un **arüdèro* ERUCELLA? (aquest parlar canvia la -c- darrere vocal en -d-).

Erugar, *erugat*, V. *eruga*
Eruginós, pres del ll. *aeruginosus* id., derivat de *aerugo*, -*ginis*, 'rovell'. □ 1.ª doc.: 1868, *SLiCosta*.
Erupció, *eruptiu*, V. *rompre* *Ervianes*, V. *erb* *Erxa*, *erxos*, V. *èrpol*

ES o SE, pron., del ll. SE, etc.

ES, SA, articles vulgars antics, i avui balears, del ll. IPSE, IPSA, IPSUM. L'estudi d'aquest mot, i el de l'anterior, pertanyen per enter a la gramàtica, i hem de deixar-los per a aquesta (cf. *EntreDL* I, 49, 139).

+*Esbacellar*, V. *bacil* *Esbacónada*, *esbaconar*, V. *bacó* *Esbadalit*, V. *esbalair* *Esbadar*, *esbadellar*, V. *badar* *Esbadiar*, V. *badar* i *vedilla* (VIT) *Esbadocar*, V. *badoc* (BADAR) *Esbafar-se*, V. *baf* *Esbagotar*, V. *bagot*, *begot*, *abegot* (ABELLA) *Esbaiar-se*, variant morfològica d'*esvair-se* *Esbair*, V. *esbalair* +*Esbajanan* («*asbagenar*: sancochar, cuire *qqch.* à moitié», FebrCard.) deriv. de *baja* *Esbajocar*, V. *bajoca* *Esbalfajar*, V. *balafjar*

ESBALAIR, 'deixar atònit' i més sovint ESBALAIT, 'estupefacte', junt amb l'oc. ant. *esbalauzit*, -*auzir*, id., i fr. *éblouir* 'enlluernar' (abans *esbloir*, que reunia els dos significats), prové del germànic, d'un verb *IZBLAUDJAN, probablement francic, corresponent al gòt. BLAUTHJAN 'anullar, abolir', i a l'a-al. ant. *blōden* 'esporuguir', al. *blōde* 'curt, encongit', 'curt de vista'; *IZBLAUDJAN fou romanitzat com *ESBLAUDIRE, que donà primer en català i occità *esbalau(d)ir* (amb -BL > -bal- ajudant-hi la influència del sinònim *esbaüt*), i en català antic *au* en híatus es redueix normalment a *a* (cf. *llaor* 'lloaça' LAUDOREM). □ 1.ª doc.: S. XIII, Desclot, Llull, *VidesR*.

El significat antigament tira més cap al matís de colpiment material ('atuir, estabornir' o almenys 'estamordir deixant sense sentits') que en la llengua moderna: «quant la princesa, muler del príncep, entès que son marit era pres --- mantenent caec en terra *esbalàida*, e exí fors de son seyn», «donà-li tal, sobre